

Mesopotamië : Historisch overzicht.

Paleolithicum en epipaleolithicum (+/- 700 000 - 10 000 vC)

Vroeg-paleolithicum: +/- 400 000 vC

Midden-paleolithicum: +/- 100 000 vC

Laat-Paleolithicum:

* +/- 18 000 vC: koudste fase van late IJstijd

* +/- 15 000 vC: langzame opwarming

* 15 000 - 12 500 vC : eind van glaciair in Europa

Epi-paleolithicum: 16 000 - 10 000 vC

* +/- 12 000 vC: eind late IJstijd

* +/- 10 600 - 9 200 vC: Jonge Dryas

> Geometrisch Kebarien: 16 000 - 12 500 vC

◦ lithische artefacten (trapezoïdaal en rechthoekig)

> Natufien: 12 500 - 10 000 vC

◦ duidelijke bewijzen pluk v wilde granen (*sikkels, maalstenen en stampers*)

◦ nog altijd jagers-verzamelaars

◦ sedentarissatie (*Jordaan-vallei, Jordanië, Syrië*)

> semi-ingegegraven ronde structuren

> silo's

Neolithicum (10 000 - 5 200 vC)

Proto-Neolithicum: 10 000 - 8 300 vC

* begin 9e mill.: vroegste sporen manipulatie granen

Pre-Keramisch of a-keramisch stadium: eind 9e - eind 8e mill.

* eind 9e mill.: eerste sporen domesticatie

Keramisch stadium: +/- 7 000 - 5 200 vC

* +/- 7000 vC: keramiek op bepaalde sites,

Eind 5e/begin 4e mill: "chiefdommen"

Proto-Neolithicum en A-Keramisch Neolithicum (10 000 - 7 000 vC)

Pre-Pottery Neolithic A (= PPNA): 10 000 - 8 700 vC

◦ vooral in Levant

◦ structuren meestal bovengronds

◦ zelfde levenswijze als in Natufien

* +/- 9000 vC: begin van landbouw

* Westen:

◦ tendens tot schedelbegroving

* Oosten:

◦ Zagros (W-Iran en NO-Irak)

◦ begin domesticatie

◦ 1e aanwijzingen lange-afstandshandel: obsidiaan

Pre-Pottery Neolithic B (= PPNB): 8 700 - 7 000 vC

◦ landbouw algemeen

◦ begin domesticatie (geiten)

◦ duidelijke toename aantal sites

◦ schedelcultus (gemodificeerd en bewerkt) met selectie

◦ Sites: **çan Hasan (Konya), Gritille & Nevala çori (Op Eufraat), Abu Hureyra & Bouqras (Syrië op Eufraat), Aïn Ghazal (Jordanië)**

Keramisch Neolithicum (1e helft 7e mill.)

Neolithiseringsproces in Nabije Oosten (7 500 - 6 300 vC)

* groepering in dorpen

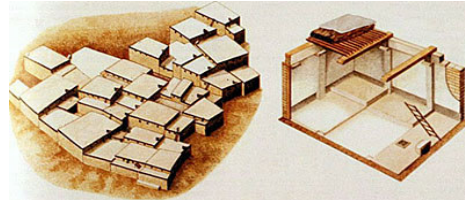
* zelfproductie van voeding

* cultus van vruchtbaarheid

- * nieuwe technologieën
- * verdwijnen van tegenstelling ts de Levant(Landbouw) en de Zagros (veeteelt)
- * keramiek als gidsfossiel
- * Begravingen
 - individueel onder huizen
 - grafgiften
 - schedelcultus verdwijnt
- * voortzetting maken van figurines (vrouwen en dieren)

* **Catal Hüyük (7 000 - 6 400 vC)**

- * ten ZO van Konya, in Anatolië, aan rivier uit Taurusgebergte
- * *geen* (sociale) stad!: geen sociale stratificatie/ egalitair
- * geen straten
- * begrafenisritueel:

- doden eerst ontvleesd, dan bijgezet
- begraving onder platforms in huizen
- beenderen verzameld in textiel, huiden of matten. Soms gekleurd met rode oker
- * lithisch materiaal: veel obsidiaan (mogelijk monopolie?)
- * Varia:
 - Ceramiek
 - > onbeschilderd en crème- of donkergrijskleurig

Laat-Neolithicum en Chalcolithicum: 6 500 - 3 500 vC

- * egalitaire gemeenschappen tot eind 5e/begin 4e mill --> chieftdommen
 - sociale stratificatie met elite
 - hiërarchie in nederzettingen
 - centralisatie van bepaalde activiteiten
 - specialisatie in kennis en ambachten
 - cultus en rituelen
- * geen neiging tot surplusproductie
- * nieuwe landbouwtechnieken en irrigatie (=> andere bewoningspatronen) en toenemende domesticatie => toenemende specialisatie en hiërarchisatie.
- * steeds minder belang van visvangst en jacht
- * toename omvang dorpen
- * controleerbare voedselproductie => bevolkingsexplosie
- * => aantal grote streken met gelijkaardige materiële kenmerken = "culturen"
- * Belangrijkste kenmerken van periode:
 - ontwikkeling landbouw (vnl. irrigatie en primitieve ploeg)
 - invoering van wiel
 - gebruik last- of trekdier
 - invoer pottenbakkersschijf (vnl. 4e mill: trage schijf, 2e helft 4e mill.: snelle)
 - aanzet tot metallurgie
 - manifesteren van "chiefs"

*** Anatolië: Haçilar-cultuur (6e mill.)**

*** Mesopotamië en Syrië**

◦ Noord-Mesopotamië (Pre-Ubaidfase: 6 500 - 5 000vC)

> Hassuna-stijl (= Laat-Neolithicum/Vroeg-Chalcolithicum: +/- 6 500 - 6 000 vC)

> Samarra-stijl: 6 200 - 5 700 vC (vnl. Centraal en N-Irak)

* eerste aanwijzingen irrigatie.

> Halaf-stijl: +/- 6 000 - eind 6e/begin 5e mill vC (vnl in NW-Irak en Eufraat-gebied in Syrië)

* grote culturele homogeniteit

◦ Zuid-Mesopotamië: +/- 7e mill. - 3 700/3 600 vC = El-Ubaid fase

* Dodenritueel:

- vanaf Ubaid 4: doden in afzonderlijke necropolen.

- vrij uniforme graven, bijzetting van enkele vazen
- * cultivatie van dadelpalmen en vlas
- * meestal gebrek aan exotische of statusgoederen

* Iran: 5 000 - 3 500/ 3 200 vC

- **Susa I-stijl** (ZW-Iran / Khuzistan-vlakte)
- * duidelijk gehiërarchiseerd (graven met koperen bijlen)

◦ **Tall-i Bakun-stijl** (Z-Iran; provincie Fars)

- **Siyalk III / Hissar I-stijl: 1e helft 5e mill - eind 4e mill.** (C en NO-Iran)

Uruk / Djemdet Nasr periode: 3 700/3 600 - 2 900 vC (Protohistorie/Proto-Sumerische periode)

> Uruk-periode: 3 700 - 3 200/3 100 vC

Sumerische overheersing

- * 2e helft 4e mill: aanzet tot grote stedelijke beschavingen
- * stedelijke centra:
 - macht in handen van priesterkoning (= En)
 - > 1 leider
 - > geen scheiding ts religie en staat
- * vrij vreedzaam (geen verdedigingsmuren), toch voorstellingen van heerser die vijanden doodt
- * netwerk van dorpen, kleine en grotere steden en mega-steden (vb.: Uruk)
- * Steden:
 - sociale diversiteit
 - grotere bevolking met gespecialiseerde beroepen
 - concentratie van surplus in handen van een centrale autoriteit
- * ontwikkeling van legerklasse
- * Uruk-periode: mogelijke samenhang met komst van Sumeriërs in Z-Mesopotamië
- * surplusproductie =>welstand =>behoefte aan luxe-producten =>import (weinig eigen grondstoffen)
- * Eind Uruk-periode: grote expansiedrang (o.a. Habuba Kabira)
- * belangrijkste stad: **Uruk-Warka**

> Djemdet Nasr-periode: 3 200/3 100 - 3 000/2 900 vC

- * terugplooiing in Mesopotamië (Z en C-M)
 - regionalisme
 - > Djemdet Nasr: Z-Mesopotamië (3 100 - 2 900 vC)
 - > Niniveh V: N-Mesopotamië (3 100 - 2 700/2 600 vC)
 - > Proto-Elamitisch: ZW en Z-Iran (3 100 - 2 700/2 600 vC)
- * grote bloei van strategisch gelegen sites (vb.: Diyala)
- * Z- en ZW-Iran: proto-Elamitische cultuur
- * invloed op Egyptische Nagada II/III- culturen (cylinderzegels, Voor-Aziatische iconografie,...)
- * Uitvinding van het schrift (3D-systeem naar 2D-systeem)
 - 1e schrifttekens: Uruk IV (+/- 3 200 vC)
- * grote vooruitgang in metallurgie: "verloren-was-techniek"

Oud-Sumerische / Vroeg-Dynastische periode: 2 900 - 2 336 vC (VD I -II)

- * Historisch tijdvak: teksten met historische info
- * preciese uitwerking met voorstellingen van religieuze aard
 - canonniserings van godsdienst met herkenbare goden en religieuze gebouwen

Sumerische overheersing

- * Verschillende stadstaten die elkaar bestreden: **Ur, Uruk, Kish, Lagash, Umma,...**
- * geleid door *En, Ensi* of *Lugal*
 - hoogste rechter
 - waakt over onderhoud van de kanalen
 - voorziet in constructie van openbare gebouwen (tempels)
 - beschermt volk tegen vijanden
- * Totstandkoming van legers

- * veel steden met gestratificeerde samenleving
 - doelbewust "urbanistisch plan"
 - > indeling in wijken, straten,...

- * 3e Mill: echte "koningen" (erfelijk, dynastieën)

> Oud-Sumerische I-periode: 2 900 - 2 800/2 750 (= EDI)

- * "*Heroïsche tijd*"

- koningen voor de zondvloed (regelmatige overstromingen)
- Gilgamesh-epos (O-S II)

> Oud-Sumerische II-periode: 2 800/2 750 - 2 350 (= ED II - III)

- * "*Half legendarische fase*" (= ED II / Mesilimfase)

- 1e Dynastieën na zondvloed
 - > meeste koningen enkel legendarisch, andere echte historische figuren
- 1e Dynastie na zondvloed = Dynastie van Kish
 - > Deels Sumerische, deels Semitische namen
- 1e Dynastie van Uruk

- * "*Historische fase*" (= ED III a & b)

- geen Sumerische eenheidsstaat
- elke stad had tempel gewijd aan stadsgod

- * Kenmerken van de godsdienst:

- polytheïstisch en antropomorfisch met nadruk op vruchtbaarheidsgoden
- pessimistisch (dood angstaanjagend)
- volledig gericht op aardse leven

- * Kenmerken van de O-S kunst

- vnl religieuze kunst, met pragmatische en realistische aard

- * Koninklijke graven te Ur

- Vaatwerk van edelmetaal of steen
- gouden dolken en bijlen
- harpen en lieren
- varia: speelborden, sierteugelring, kralen,...

Akkadische periode: 2 335 - 2 193 vC

Eerste Semitische Imperium

- * Vreedzame machtsovername door stijgend aantal Semieten
- * Zwaartepunt van rijk gaat van Z-Mesopotamië (OS) naar N-Babylon gebracht
 - Hoofdstad Agade
- * Nieuwe opvatting en ideologie van koningschap: koning als bijna goddelijk
- * Vereniging van steden in Mesopotamië en heerschappij in Nabije Oosten
- * Belangrijkste koningen:
 - Sargon I: stichter van de dynastie
 - Rimush
 - Manishtusu
 - Naramsin
 - Sharkalisharri

Kenmerken van de Akkadische cultuur:

- * Versmelting van Semitische en Sumerische godsdienst
- * Overname van Sumerisch schrift: spijkerschrift aangepast aan eigen (Akkadische) taal
 - Eerste filologische woordenlijsten
- * ontstaan wereldheerschappij en beambtenstaat
- * lichtere wapenening => grotere mobiliteit
- * belangrijke handelsbetrekkingen met veraf gelegen gebieden

Neo-Sumerische Periode: 2 230 - 2 006 vC (de Sumerische Renaissance)

- * tempels zijn autonome productie-entiteiten
- * koning heeft tal van bedrijven, landerijen en vee
- * ontwikkeling van privé-ondernemingen
- * veel onderdanen werken voor de staat => enorme bureaucratie
=> mogelijkheid tot realisatie van grote projecten

> Guti-invalen (2 230 - 2 120 vC) en Gudea-tijd (+/- 2 150 vC)

- * 2 230 vC: val van Akkadische rijk door Guti-invalen
 - > afkomstig uit Zagros
 - ° vervalperiode van +/- 120 j.
 - ° slecht gekende periode
 - ° nergens verwoestingen aangetroffen, leven gewoon verdergezet?
- * Z-Mesopotamië behoudt zekere vorm van onafhankelijkheid
- * Opnieuw stadstaten
 - ° Lagash toonaangevend
 - > Prins **Gudea**
- * initiatief vanuit zuiden om de Guti te verdrijven

> 3e Dynastie van Ur (2 112 - 2 004 vC)

- * Na verdrijving van Guti:
 - ° Ur-Nammu palmt Sumer en Akkad in en sticht 3e dynastie van Ur
 - > willen archaïsche tijd van stadstaten herinstalleren, met innovaties van Akkadische periode eraan gekoppeld = 'moderniseren'
- * Ur-Nammu:
 - ° wetteksten ter bescherming van weduwen, wezen en armen, en echtgenotes tegen verstoting
- * bloeitijd van Sumerische beschaving, met voortzetting van traditie van Gudea
 - ° Sumerisch opnieuw landstaal
 - ° belangrijke letterkunde
 - ° verdere ontwikkeling van vergoddelijking van de koning: koningen zijn zelfs tijdens hun leven al goden
- * territorium ingedeeld in 28 provincies, bestuurd door 2 functionarissen: de gouverneur (= Ensi) en een militaire gouverneur
- * "jaarnamen" op administratieve tabletten => chronologische volgorde
- * Rijk desintegreert onder druk van Semietische nomaden uit het Westen (Amorieten)

Isin-Larsa periode (vanaf +/- 2 025 - 1 763 vC) & 1e Dynastie van Babylon (1 894 - 1 595 vC)

> Isin-tijd (2 017 - 1 794 vC) / Larsa (2 025 - 1 763 vC)

- * 3 steden die naar heerschappij streven:
 - ° Zuiden: Larsa
 - ° Midden: Isin
 - ° Noorden: Babylon
 - > dynastie van **West-Semieten (Martu of Amorieten)**
- * Sumeriërs verdwijnen (kort na 18e eeuw), taal blijft tot einde van Mesopotamische beschaving doorleven als heilige taal voor erediensten en voor wetenschap
- * Religie:
 - ° nadruk op kosmische en astrale godheden
 - ° vegetatieve en chtonische element naar de achtergrond
 - ° polytheïstisch, met hiërarchie onder de goden
 - ° goden: vereenzelvigd met sterrebeelden of delen van het heelal => delen van het geheel
 - ° vooral cultus van zonnegod (Shamash), evenals eredienst voor Marduk (lokale Babylonische god, later nationale god)

> 1e Dynastie van Babylon (1 894 - 1 595 vC)

* koning **Hammurabi**

- belangrijk veldheer
- bekend bestuursorganisator en wetgever
- 'Codex van Hammurabi' →
 - > vnl belang aan zorg voor kleine man en scheiding ts tempel en paleis
 - > geen enkele bepaling ivm cultus => zuiver sociale wetgeving
 - > geen scherpe afbakening ts publiek en privaat, straf- en burgerlijk of procesrecht

* toename van belang van privé-ondernemingen

* ontstaan privé-archieven met contracten, leningen,...

* rijke handelaars: grotere huizen, grotere luxe

* einde Oud-Babylonische periode:

- koninklijke macht verzwakt
- internationaal soort crisis?

* Val Oud-Babylonische rijk: 1 595 vC: inval van Hittieten onder Mursilis

Kassietische periode: 1 595 - 1 155 vC)

* tijdperk van onderling diplomatiek en economisch verkeer, waarbij Egypte en Klein-Azië (Hittieten) een hoogtepunt bereiken

* **Kassieten** bleven op achtergrond, toch bleef beschaving Babylonisch getint en werd Akkadisch als taal gebruikt (eveneens diplomatieke taal)

* **Kassieten:**

- **Azianitisch volk**, bestuurd door **Indo-Europese aristocratie**
 - > Arische oorsprong van Kassietische aristocratie te zien in godennamen:
 - ~ zonnegod Shuriash = Indisch Shuria
 - ~ stormgod Buriash = Griekse Boreas

* weinig resten van Kassietische cultuur, assimileerden vnl Babylonische beschaving

* nieuwe materialen:

- faïence / frit
- glazuur en glas
- sporadisch gebruik van ijzer

* Invoer nieuwe technieken door internationale crisis => gezochte grondstoffen niet meer aangevoerd => surrogaten voor luxe-goederen

* Eind dynastie: Elamitische invasie rond 1 155 vC

